

CHRIS FLAHERTY

TURKISH UNIFORMS OF THE CRIMEAN WAR

(Partizan Press, 2014. 88 o. ISBN: 978-1-85818-687-0)

THE OTTOMAN IMPERIAL ARMY IN THE FIRST WORLD WAR

(Partizan Press, 2014. 109 o. ISBN: 978-1-85818-687-5)

Az ismertetés rendhagyó módon nem egy, hanem két kötetet mutat be, mert a témaválasztás meglehetősen közel áll egymáshoz. A szerző, az ausztrál származású Christopher Flaherty foglalkozása szerint biztonságpolitikai szakértő, a Terrorism Research Center intézet munkatársa. Szabadidejét az Ottomán Birodalomban használt egyenruhák kutatásának szenteli. 2009 óta publikál a témában, 2013-ban indította el saját honlapját,¹ melyet folyamatosan bővít újabb eredményeivel. A történelmi egyenruhák bemutatásánál igen fontos illusztrációkat maga készít, jellegzetes stílusú színes rajzai jól kiegészítik a leírt szövegeket. 2015-ben a brit Partizan Press kiadásában jelent meg első két önálló kötete, melyeket az alábbiakban szeretnék bemutatni.

A krími háború harcoló felei közül vitathatatlanul a török hadsereg számít a legelhanyagoltabbnak az egyenruha-történeti feldolgozások terén. Ez elsősorban az írott és a tárgyi források hiányára, illetve feldolgozatlanságára vezethető vissza. Pedig a téma a magyar kutatók számára is érdekes lehet, hiszen a szabadságharc több katonája szolgált az ottomán hadseregben, elég Bem Józsefre, Kmetty Györgyre, vagy Guyon Richárdra gondolnunk. Az azonban kevésbé ismert, hogy egy honfitársunk jelentős forrásokkal járult hozzá a krími háború egyenruháinak tanulmányozásához. A kolozsvári születésű Szathmáry Pap Károly, mint a világ első haditudósító fotósa, számos harctéri felvételt készített a harcok során, amelyek a brit Roger Fenton fényképeivel együtt értékes információkat hordoznak a kor uniformisairól. Flaherty szöveges leírások, valamint a képzőművészeti alkotások alapján igyekszik rekonstruálni a korabeli török katonai viseleteket. Utóbbi forráscsoportban feltétlenül meg kell említeni Vanson² francia tábornok Párizsban őrzött gyűjteményét, aki maga is részt vett a krími háborúban.

A kötet tizenkét tematikus fejezetre van felosztva. Ezek közül a legbővebb az első, amely a császári haderő ruházatának általános bemutatását tartalmazza, hat alfejezetre tagolódik. A szerző külön részt szentelt az egyéni felszereléseknek, a fejjedőknek, a zászlóknak, a török katonai kultúrában oly fontos szerepet játszó zenészeknek, a tábori csendőrségnek, valamint a rendfokozati rendszernek, illetve a tisztí viseleteknek. Utóbbi téma azért is jelentős, mert az oszmán hadsereg pont a krími háború alatt tért át a hagyományos rangok rendszeréről az új rendfokozati rendszerre, amely már jobban igazodott az európai hadseregekéhez. A többi fejezet sorra veszi az egyes csapatnemeket: a gyalogos és lovas vadászokat, a lövésszázlóaljokat, a lovasságot, a tüzérséget és a műszaki alakulatokat. A hatodik fejezet tartalmazza a haditengerészet és a tengerészgyalogosok ruházatának leírását. Kevésbé ismert, hogy a krími háborúban részt vettek a két oszmán vazallus állam, Tunézia és Egyiptom katonái is. Egyiptom korábbi uralkodója, Muhammad Ali bő egy évtizeddel a konfliktus előtt még hadat viselt az oszmánok ellen, utóda I. Abbász azonban tízenötezer fős hadsereget és tíz hajóból álló flottát bocsátott I. Abdul-Medzsid szultán rendelkezésére. A szerző egy-egy külön fejezetet szentelt a két állam haderejének, csapatnemenként mutatva be az egyenruhákat és a zászlókat. Mindkét esetben röviden ismerteti a hadseregek felépítését is. Flaherty nagy hangsúlyt helyezett a krími háború egy érdekes, bár jószerével ismeretlen alakulatára: az Angol–Török Kontingensre, melyet 1855-ban állítottak fel Sir Robert John Hussey Vivian brit vezérőrnagy parancsnoksága alatt. A kontingenst az oszmán hadsereg katonáiból szervezték meg brit mintára, a vezényletet a Brit Kelet-Indiai Társaság hadseregének tisztjei látták el. A nagy létszámú gyalogság mellett jórészt irregulárisokból álló lovassággal és tüzérséggel is ren-

¹ <http://www.ottoman-uniforms.com/> (A letöltés utolsó időpontja: 2016. május 11.)

² Joseph-Emile Vanson (1825–1900) francia tábornok.

delkező egység a krími háború után is létezett még néhány évig. Ruházatukban és felszerelésükben keveredtek az angol és a török elemek, a rendfokozati jelzések megegyeztek a brit hadseregben használtakkal, a jelvényeken pedig Viktória királynő névjele is megjelent. Az Angol–Török Kontingens mellett ugyancsak érdekes színfoltnak számítottak a 11. fejezetben tárgyalt kozákezek. Az első ezred szervezője Mehmet Sadik pasa, eredeti nevén Michał Czajkowski lengyel emigráns volt. Czajkowski a független Lengyelország újraélesztésén és a kozák Ukrajna megteremtésén fáradozott, az alakulatot abban a reményben szervezte meg, hogy segítségére lesz céljai elérésében. Később a két újabb ezred felállításával dandárrá fejlesztett kozákokat egy másik lengyel emigráns, Władysław Stanisław Zamojski³ gróf parancsnoksága alá helyezték. A kötet utolsó, meglehetősen szűkszavú fejezete az oszmán rendőrezredek tárgyalja.

Chris Flaherty másik kötete a török hadsereg I. világháborús uniformisaival foglalkozik. A centenárium miatt igen aktuális a témaválasztás, főként, hogy a nyugati szakirodalom nem túl bőséges ezen a téren. Az *Oszmán Birodalom egyenruhái az I. világháborúban* címmel ugyan 2007-ben török nyelven megjelent egy igen alapos és átfogó feldolgozás,⁴ de sajnos ezt más nyelvre nem fordították le. A magyar kutatók érdeklődésére is számot tarthat a kötet, hiszen számos osztrák–magyar katona harcolt Törökországban, de viszonzásul a törökök is küldtek csapatokat Európába, hogy támogassák a Monarchia háborús erőfeszítéseit.

A szerző az írott források és az archív fényképek mellett a fellelhető eredeti tárgyak tanulmányozására is gondot fordított. A török területen harcoló angol és ausztrál katonák előszeretettel vittek haza zsákmányolt felszerelési tárgyakat, illetve egyenruhákat, így a két ország múzeumi gyűjteményeiben is számos ilyen darab található.

A mű tizennégy nagy egységre oszlik, két fejezet van még kisebb egységekre tagolva. Az első fejezet a szultáni udvarban szolgálatot teljesítőkkel foglalkozik, a második a török hadsereg tábori egyenruháját mutatja be. Utóbbin belül hat további alfejezet ismereti a rendfokozati jelzéseket, a ruhajelvényeket, a fejedőket és a rohamsisakokat. A ruhajelvények jó részét a Monarchiában készítették, minden bizonnyal ennek volt köszönhető, hogy a török haderő repülői is az osztrák–magyar légjárócsapat fegyvernemi jelvényét viselték. Ezeket követi a lovasság, valamint a Széchényi Ödön által újjászervezett és vezetett tüzoltóság, bár sajnos a magyar szárlól nem tesz említést a szerző. Utóbbi legénységét – katonai alakulat lévén – bevetették a harcra is. Az ötödik fejezet a mozgósításkor kiosztott szükségruházatokról szól, a hatodik tárgyalja az 1916-ban bevezetett, főként a jelzésrendszer érintő változásokat. A következő, öt kisebb egységre bontott rész a különleges feladatokat ellátó egységek ruházatát és felszereléseit ismerteti. Az európai hadszíntereken is alkalmazott, főleg kézigranátokkal operáló rohamcsapatok a török haderőben is megvoltak. E mellett az oszmánok külön alakulatokat szerveztek a magasabb parancsnokságok védelmére is. Különösen érdekes a mesterlövészek bemutatása, ugyanis a török lövészeknél már ekkor megjelent – ha kezdetleges formában is – a személyi és a fegyverálca is. Az oszmán mesterlövészek nagy veszteségeket okoztak a Gallipolinál harcoló brit és ANZAC csapatoknak. Számos tiszt esett áldozatul, köztük az 1. Ausztrál Hadosztály parancsnoka, Sir William Bridges vezérőrnagy, akit 1915. május 15-én sebesített meg egy török mesterlövész. Bridges vezérőrnagy három nappal később, egy kórházhajó fedélzetén halt bele a sérüléseibe. Ugyancsak ebben a fejezetben olvashatunk a tevék alakulatokról, valamint az osztrák tisztek által felkészített sízászlóaljrról, amely 1917-ben állt fel, és a Kaukázusban vetették harcba. A következő három rész a különféle csapat-, illetve jelzőzászlókról szól. A tizenegyedik fejezet az Oszmán Vörös Félhold Társaság (a Vöröskereszt helyi megfelelője) szervezetét, illetve az ott viselt ruházatokat mutatja be, majd következik a hadsereg orvosi karának bemutatása. Az utolsó két rövid fejezet kiegészítő jellegű információkat tartalmaz a legénységi állomány, valamint a tisztikar egyéni felszereléseire nézve.

Megjegyzendő, hogy az I. világháborús kötetben több tárgyfoto is helyet kapott, sajnos ezek minősége többnyire nem üti meg azt a színvonalat, amit az olvasó egy könyvben (pláne szakkönyv-

³ Władysław Stanisław Zamojski gróf (1803–1868). Eredetileg a Kongresszusi Lengyelország hadseregének parancsnoka, a novemberi felkelés után, 1831-ben emigrált.

⁴ *Orses Tunca – Necmettin Ozcelik*: I. Dünya Savası'nda Turk askeri kiyafetleri (1914–1918). Isztambul, 2007.

ben) elvárna. A felvételek életlenek, rosszul vannak megvilágítva, nehezen érthető, hogy a kötet készítői miért pont ezen a nagyjából 15 fotón spóroltak.

A két kötetnek sajnos több közös hiányossága van a szerkesztés, valamint a jegyzetapparátus terén. A legzavaróbb az, hogy képaláírások többnyire nincsenek. Az ábrák (a kötetben Figure) meg vannak számozva, az ábrákon belül pedig az egyes rajzok szintén saját tételszámokat kaptak. A szerző a folyó szövegben utal egyes rajzokra az ábra- és a tételszám megjelölésével, mint (Figure 39:4). A fő probléma az, hogy a hivatkozott képanyag sokszor oldalakkal odébb található. Ennek a szerkesztési módnak a legnagyobb hátulütője akkor jelentkezik, ha nem olvassuk a könyvet, hanem csak az egyik ábrához tartozó feliratot szeretnénk meglelni.

A hivatkozások feltüntetésére is igen szerencsétlen módszert választottak a kötet alkotói, ugyanis láb-, vagy végjegyzetek helyett a folyó szövegben helyezték el azokat zárójelbe téve. A többször hivatkozott művek címét rövidítés helyett minden egyes alkalommal kiírják, ami nagyon zavaró a könyv olvasása közben. A szerző ráadásul számos digitális forrást is felhasznált munkája során, így bosszantóan sokszor találni a szövegben több sort elfoglaló internetes hivatkozásokat.

Mindkét kötet végén bibliográfia található, sajnos ezek összeállítása is meglehetősen gyengén sikerült. A források egyszerűen ábécé-sorrendbe vannak szedve szerzők szerint, illetve ahol szerző nem volt, ott cím alapján lettek besorolva. Ezen túlmenően egyáltalán nincsenek rendezve, vagy csoportosítva, a könyvészeti és digitális források, adatbázisok, képzőművészeti alkotások mind ugyanabban a listában szerepelnek. Sajnos több forrásmunka adatai hiányoznak.

A bemutatott két kötet saját témájában hiánypótló mű is lehetne, mivel viszonylag nehéz a korabeli török egyenruházatról hozzáférhető feldolgozást találni. Annál is inkább sajnálatos, hogy a pusztán technikai jellegű hiányosságok ennyire rányomják a bélyegüket a művekre. Kicsivel több munka, esetleg némi anyagi ráfordítás árán igazán jó színvonalú munkát lehetett volna létrehozni, mivel a szerző a téma kevés szakértőjének egyike.

Bálint Ferenc

AXEL NIESTLÉ

GERMAN U-BOAT LOSSES DURING WORLD WAR II.

Details of Destruction

(Frontline Books, London, 2014. 305 o. ISBN: 978-1-84832-210-3)

A második világháború német tengeralattjáróinak – a nagy közérdeklődésre való tekintettel – kisebb könyvtárnyi szakirodalma van, azonban a témáról írt művek közül igen sokban sem új, önálló kutatáson alapuló adatok, sem pedig innovatív, továbbgondolásra érdemes meglátások nincsenek. Axel Niestlé német tengeralattjáró-veszteségeket tárgyaló kötete még véletlenül sem ezek közé a könyvek közé tartozik. A témával foglalkozó kutatók között nagy névnek számító szerző évtizedek óta kutatja tudományos igénnyel, mindkét oldal elsődleges forrásait felhasználva a második világháború német tengeralattjáró-veszteségeit, emellett leginkább a német tengeralattjáró-típusok műszaki történetével foglalkozik, de publikált már a tárgyidőszak német-japán tengerészeti kapcsolatairól is. Niestlé német tengeralattjáró-veszteségekről írt könyvének ez a második, javított kiadása: a kiadvány első, régebb óta elfogyott és így beszerezhetetlen kiadása 1998-ban jelent meg a nagy presztízsű U. S. Naval Institute Pressnél. A második kiadás tizenhat évnyi további kutatómunka eredményeként az elsőhöz képest jelentős mennyiségű további adatot, korrekciót, pontosítást tartalmaz, többek között az első kiadáshoz képest hatvanöt tengeralattjáró végső sorsa lett pontosan megállapítva, illetve korrigálva és a kötetbe egy 32 darab fekete-fehér fotót tartalmazó melléklet is került.

Bemutatójában a szerző bemutatja a téma historiográfiai előzményeit, megfogalmazza az okokat, illetve céljait, melyek a kötet megszületéséhez vezettek, valamint magyarázatokat nyújt az olvasó számára a főszöveg használatához, melynek táblázataiban nagyon sok rövidítés szerepel. A kötet első, rövid fejezete a tengeralattjáró-veszteségek megállapításának korabeli problémáit vizsgálja fel mind német, mind pedig szövetséges szempontból. Ezzel kapcsolatban különö-